

Dimítrios Vikelas (1835-1908)

El malalt de ràbia¹

Traducció i notes: Antoni Góngora

La conversa anava sobre els gossos.

El sopar havia acabat. Les senyores al balcó admiraven els núvols encesos de la posta de sol i nosaltres al voltant de la taula preíem el cafè tot fumant. N'Andreas, el meu nebot, que no fumava encara o fumava d'amagat, jugava en un racó amb el seu gos. Però les manifestacions sorolloses d'afecte mutu d'aquests dos no contribuïen ni a l'entreteniment ni a la bona digestió dels més grans, que érem a taula. Ningú se'n queixava perquè n'Andreas era fill únic de l'amfitrió i el gos era el company estimat de n'Andreas. No calia, però, una gran dosi d'intel·ligència per comprendre que la majoria ens hauríem alegrat amb l'expulsió del quadrúpede bulliciós. El meu cunyat, a qui no li costa d'entendre les coses, es va afanyar a alliberar-nos de l'animal amb l'evident disgust del fill.

Un cop restituïda la tranquil·litat, es va reprendre, més viva, la conversa al voltant de la taula i, com era natural, vam començar a parlar de l'expulsat, de les diferents virtuts que tenia, de la seva raça i, en general, dels gossos. Tractant-se de gossos, una cosa va dur a l'altra fins que vam acabar en el capítol de la ràbia. N'Andreas, que semblava més interessat que cap altre en aquest tema, va preguntar al capellà del poble, amb qui havíem compartit taula, si la ràbia era freqüent al poble.

—Freqüent no, però no pas desconeguda —respongué el pare Serafim i ens va explicar, entre altres coses, la malaltia d'un bon gos que tenia i que va haver de matar feia alguns anys, quan va tenir la certesa que es tractava de la ràbia.

N'Andreas interrompia el relat del capellà a cada moment amb les seves preguntes: com es va adonar el pare Serafim que el gos tenia la ràbia, què li va fer, on el va lligar, com el va matar? El sacerdot li donava respostes detallades, gràcies a les quals confesso que aquell vespre vaig aprendre moltes coses sobre la ràbia.

—Ara parlem de gossos —va dir el meu cunyat, interrompent la darrera pregunta del fill—. Però què diries, Andreas, si el pare Serafim t'explicava que ha vist una persona malalta de ràbia?

—Una persona amb la ràbia! —exclamà n'Andreas. I, ell i tots, vam començar a fer preguntes al capellà. Com, on, quan, què va passar, què se'n va fer?

¹ Per a la traducció d'aquesta narració, publicada el desembre de 1877, he seguit l'edició de 1897, la darrera que es va fer en vida de l'autor: Δημητρίου Βικέλα. 1897. *Διηγήματα*. Ἐκδοσις νέα μετὰ πολλῶν εἰκόνων. Ἐν Ἀθήναις: ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου (n. del t.).

Les celles espesses del pare Serafim s'havien arronsat en sentir les darreres paraules del meu cunyat. No va respondre a cap de les preguntes successives que li vam formular. El silenci i la cara seriosa mostraven que uns records tristos li oprimien el cor, que no li resultava agradable revivre'ls. Però veient-nos a tots encuriosits i impacients per escoltar-lo, va vèncer els dubtes, es va redreçar a la cadira, es va llevar el bonet del cap, el va posar damunt la taula, es va fregar dues o tres vegades el front amb el palmell dret i, mirant-nos amb esguard serè a cada un de nosaltres, l'un darrere l'altre, va començar la seva narració:

—Tots coneixeu les Eres Antiques que són als afores del poble, cap al nord. El nostre cementiri, com recordeu, és una mica més lluny, cap a l'oest. Vinyes a la dreta, la muntanya a l'esquerra, i, entremig, el camí que va des de les Eres fins al cementiri. A mig camí més o menys, per la banda de la muntanya, potser heu reparat en un pi enorme, les velles branques del qual formen un petit oasi d'ombra, quan el sol abraça aquella extensió despoblada d'arbres. Quan hi passo i veig el pi, el cor se m'encongeix i la remor que fa em sembla com si balbotegés el nom del pobre Khristos.

Des de llavors han passat tretze anys. Era a mitjan agost. Uns quants dies abans havia corregut la brama sobre l'aparició d'un llop pels voltants del poble. El vell Mitros, que aquell any s'havia fet la cabana a prop de les Eres, explicava que una nit l'havien despertat els lladrucs del seu gos, que va obrir la finestra i va veure a l'altra banda del tancat un llop enorme, que va agafar l'escopeta i va disparar, però no el va encertar i el va veure a la llum de la lluna com es retirava amb la cua baixa i caminant com un borrarxo, i que es va espantar tant que no va pensar a tornar a carregar l'escopeta d'un sol canó per disparar-li una segona vegada. I uns pastors van parlar de fets semblants, de manera que corria el rumor pel poble que un llop perillós era entre nosaltres i la gent dormia a la nit amb un ull obert, pensant en els seus animals.

El perill era més gran del que s'imaginaven, perquè l'enemic no era un llop afamat, sinó una lloba rabiosa.

Una tarda —era dilluns— en Khristos pasturava les ovelles del pare a prop del pi que us deia. Seia a l'ombra mentre adobava una munyidora vella, quan, de cop i volta, veu les ovelles que fugien aterrides, l'una damunt l'altra. Es tomba cap al cementiri i què veu? A una distància de vint passes la lloba enfurida, a punt d'atacar, mostrava les seves dents terribles. S'aixeca tot d'una en Khristos i agafa una pedra. Els llops normalment tenen por de les persones i fugen. Però que Déu mos en guard d'un animal rabiós!

El pare Serafim va agafar maquinalment el seu bonet de la taula i se'l va posar al cap. Després d'uns instants de silenci continuà:

—Permeteu-me, amics meus, que us doni un consell, que espero que no el necessiteu mai. És probable que no vegeu mai un llop rabiós. Però, tant de bo que no passi, si mai us ataca un gos rabiós i no teniu una arma o un pal prou fort per trencar-li la closca, mireu de protegir-vos les mans abans de qualsevol altra cosa. Si intenteu de lluitar contra l'animal

amb les mans, us les mossegarà. Els que vestiu a l'occidental teniu el barret, jo, el bonet, els que porteu fustanel·la, el fes. Sigui com sigui, penseu com resguardar les mans nues, utilitzant qualsevol protecció a tall d'escut contra l'animal.

En Khristos ni estava en disposició de protegir-se ni va tenir temps de fer-ho. La lloba, en comptes de girar cua i fugir, ben al contrari, tot d'una que va veure que el jove s'aixecava, s'hi afua i, abans que en Khristos pogués llançar la pedra, les potes davanteres de la bèstia li pressionen el costat dret i les dents li esquinçaven el pit.

La pedra li va caure dels dits, però li quedaven totes dues mans lliures.

En Khristos era el noi més alt del nostre poble, fort i valent, un jove gallard. Però el perill fa valent fins i tot el covard. Baixa de cop el braç dret i estreny el coll de la lloba sota l'aixella, li agafa el cap amb l'esquerra i intenta escanyar-la! Llavors va començar una lluita terrible. Les urpes i les dents de la bèstia rabiosa van esquinçar tot el costat dret del pobre xicot. No podia fer servir el ganivet, perquè, per treure'l de la cintura, havia d'alliberar el cap de la lloba, que aguantava amb la mà esquerra. No podia moure la dreta i afliuixar la pinça amb què estrenyia el coll de l'animal. No s'atrevia a cridar. Pobre d'aquell que lluita, si comença a gastar les seves forces cridant! Finalment cauen tots dos a terra sense que es desfés aquella abraçada terrible. En Khristos damunt, la lloba a sota, però amb el cap lliure davant el pit d'en Khristos, que destrossava en la seva lluita per desempallegar-se'n.

En Khristos ja començava a sentir que li faltaven les forces i es va començar a desesperar, quan de sobte sent una veu llunyana, la veu del vell Mitros.

—Aguanta, Khristos, ja hi arribo!

Les ovelles d'en Khristos en la seva fugida havien arribat fins a la cabana del vell Mitros. Sorprès, el vell va obrir la porta i va veure de lluny en Khristos que lluitava amb la bèstia. Agafa tot d'una l'arma de la paret i hi acut corrents, tant com li ho permeten les seves cames ancianes.

Quan finalment va arribar al pi i els va veure tots dos aferrats, no sabia què havia de fer. Com podia disparar a l'animal sense ferir la persona? En Khristos, com si hagués recobrat forces en veure l'ajuda que li havia arribat, estreny el cap de la lloba, el manté tan lluny del pit com pot i crida: «Dispara!» El vell, sense perdre temps, posa el canó a l'orella de l'animal i dispara. La lloba va morir a l'acte.

El pare Serafim va callar un moment. Ningú de nosaltres va interrompre el seu silenci. Vèiem que tenia més coses a dir-nos i esperàvem.

Entretant el sol s'havia post. Dins la sala els racons van començar a enfosquir-se. Les dones encara eren al balcó i en sentíem les converses animades i les rialles alegres.

—Sabeu, amics meus —va continuar el capellà—, què pensava ara i què penso sovint? Pensava com ens perjudica la ignorància, quants mals hauríem evitat o reduït, si sabéssim més coses. Però qui ens les ensenyarà? La veritat és que anem millorant progressivament, a poc a poc, però encara som bastant enrere. Sabeu que en tots els pobles del nostre districte no hi ha ni cap metge ni cap farmàcia. No sé si se n'ha publicat mai cap a Atenes, però fins aquí no ha arribat mai cap llibre ni fullet amb instruccions sobre com evitar o tractar les malalties més comunes, no dic pas la ràbia, sinó afeccions que delmen injustament els nostres fills! Bé! Tot arribarà amb el temps.

Quan en Khristos va tornar al poble recolzant-se a les espatlles del vell Mitros, ple de sang, ferit, amb la roba estripada, va haver-hi una commoció general. Ho vaig saber de seguida i vaig córrer a veure'l. Vivia a casa de son pare, en aquella casa de dues plantes, passat el cafè, al carrer de l'església. A baix magatzem i tafona, a dalt dues habitacions petites, a les qual s'entrava per una escala exterior a la façana de la casa, sobre el carrer.

—Allà on viu ara el mestre? —va preguntar n'Andreas.

—Sí. Quan vaig pujar-hi, amb prou feines vaig poder arribar fins on era en Khristos. Les veïnes havien envaït les dues habitacions i envoltaven el jove, amb bones intencions, però inútils, en comptes d'ajuda hi duïen confusió. La primera cosa que calia fer no era rentar la sang o arreglar la roba d'en Khristos, sinó cauteritzar les ferides. Però ningú no hi pensava. L'única idea era com aconseguir l'herba de la ràbia. Vaig fer tot el possible per convèncer-los que l'enviessin de seguida a Atenes, a l'hospital. No van voler ni sentir-ne a parlar. Només herba de la ràbia i més herba de la ràbia! Aquesta era la desitjada panacea, però al poble ningú no en tenia, d'herba de la ràbia.

—Quina herba és aquesta? —vaig demanar al capellà interrompent-lo.

Els ulls de tots els que eren a taula es van girar de cop cap a mi i vaig sentir que em ruboritzava sota les seves mirades. Vaig veure que la meua interrupció havia molestat l'auditori i em vaig penedir de la pregunta inoportuna. No era el moment per a investigacions botàniques, però me'n vaig adonar massa tard.

—No sé com descriure-la, perquè no la conec —va respondre el capellà—. Suposo que creix a Salamina.² És un secret i font d'ingressos dels monjos de Faneromeni.³

No vaig demanar més aclariments, sinó que vaig acotar el cap en silenci. El pare Serafim es va adonar de la incomoditat que sentia i va continuar:

² Salamina de Xipre (n. del t.).

³ Aquesta narració fou escrita abans dels descobriments de Pasteur. El remei dels monjos de Salamina contra la ràbia al qual fem referència és una barreja de pols dels insectes coleòpters *Mylabrisvariabilis* i de l'arrel de la planta *Cynanchum erectum*, que pertany a la família de les *Asclepies*. Segons Fraas, aquesta planta és l'*apókynon* dels antics, anomenat també *kynómoron* i *pardalianchés* (Karl Nikolaus Fraas, *Synopsis plantarum florae classicae*, Munic 1845, pàg. 160). Un altre nom del *Cynanchum erectum* és *Marsdenia erecta*. Vulgarment es diu *mort* o *herba de la ràbia* (n. de l'a.)

—Finalment vaig poder convèncer en Khristos i els —o més aviat *les*— que l'envoltaven i es va decidir de traslladar-lo a Atenes. Volia partir l'endemà. Vaig insistir i finalment vaig aconseguir que partís de seguida, després de prometre-li que l'acompanyaria. Vam muntar els nostres ases i ens vam posar en camí. Les veïnes ens van omplir de bons desitjos, però sense semblar convençudes que l'hospital pogués suplir la manca d'herba de la ràbia. Vam arribar a Atenes molt tard. Vaig deixar en Khristos a l'hospital i vaig tornar a la meua cel·la ben entrada la nit.

Tot això va passar, tal com us he dit, dilluns. Dijous va tornar en Khristos. Encara tenia el mal de la cauterització, però, a part d'això, semblava estar bé. Passats uns quants dies les ferides van cicatritzar completament. Però la gent del poble no confiava en el tractament de l'hospital. Els recels no venien per la demora en la cauterització, sinó per la manca d'herba de la ràbia. Com era possible evitar la ràbia sense herba de la ràbia? Allà on apareixia, doncs, en Khristos, es manifestava una por misteriosa al seu voltant. Les mares procuraven recollir de seguida els fills perquè no es trobessin a prop d'ell. Els homes es mostraven molt atents, com en prevenció que no trobés un motiu per enfadar-se. En una paraula, tot el poble estava en guàrdia. I ell, ¿compartia les pors dels convilatans sobre la seva curació? La vacil·lació amb què responia les vegades que el vaig trobar, les mirades furtives que llançava als que passaven mentre parlava amb ell, això i altres coses evidenciaven que el pobre tenia els seus recels. El compadia de tot cor. Imagineu, amics meus, quina tortura, quina angoixa suposa la por de dur amagada dins teu una malaltia com aquesta i esperar que esclati d'un moment a l'altre!

—El pitjor és —va dir el meu cunyat— que aquesta por alimenta la malaltia. Ho vaig llegir no fa gaire en una revista científica. La por que s'apodera de tantes persones a qui ha mossegat un gos, una por que amaguen per vergonya o per no encomanar-la als parents, constitueix en si mateixa una malaltia. Aquest estat patològic agreuja les conseqüències de la ferida i de la cauterització. Això per si mateix pot provocar tètan. La hidrofòbia i el tètan tenen moltes semblances. Això diuen els metges. Però de què serveix que ens ho diguin, si no ens ensenyen la manera de dominar i erradicar les nostres pors secretes? Aquí m'agradaria veure com se'n surten! Però perdoneu-me, pare, us he interromput.

—Sense haver llegit res sobre això, ho sospitava —va reprendre la paraula el capellà—. Mentrestant passaven les setmanes i la gent del poble començava a oblidar aquella història, o almenys a no parlar-ne, quan, a finals de setembre, un matí el pare d'en Khristos ve i em diu que el seu fill no es trobava bé.

—Què té?

—No ho sé. Té febre. No té gana.

El vaig anar veure de seguida. El vaig trobar estirat a terra damunt la seva capa. Estava tranquil, però pàl·lid i espantat. Em va dir que no podia respirar, que de tant en tant li venia com un ofegament al coll, que estava molt neguitós. Li vaig donar una mica de llet i

el vaig animar a beure'n. Es va reincorporar, em va agafar el got de les mans i es va disposar a beure'n. Però, tan bon punt se'l va acostar als llavis, es va veure dominat pel calfred i pel fàstic. Amb prou feines vaig tenir temps de prendre-li el got. Espasmes terribles es van apoderar d'ell. Pensava que es moria. Al cap de poc va tornar en si.

—Ai —va dir—, mon pare en té la culpa. Si s'hagués preocupat de dur-me l'herba de la ràbia, no moriria ara víctima de la ràbia!

El vaig mirar de convèncer que la seva malaltia era un simple trastorn estomacal, li vaig dir tot el que vaig poder, encara que desgraciadament no m'ho creia, i el vaig deixar amb la promesa de tornar-lo a visitar al vespre, perquè aquell dia havia d'oficiar un casament al poble més llunyà de la meva parròquia. Així és la vida del sacerdot: de la tristesa a l'alegria, de les noces al funeral. Què hi farem?

Al vespre, abans d'entrar al poble, vaig saber que en Khristos es trobava en estat de frenesia. Son pare m'esperava a la meua cel·la. Volia que l'ajudés a traslladar el malalt a una altra casa de planta baixa. Ho exigien els veïns. Temien que sortís al carrer i comencés a mossegar a tort i a dret. A la primera planta on es trobava, si volia sortir, no era possible impedir-li-ho. Podia saltar per les finestres. El volien en una planta baixa perquè fos més fàcil vigilar-lo. La gent del poble tenia por i la por és cruel i despietada. Vaig comprendre que, si el pobre Khristos esdevenia una amenaça, un perill, li dispararien.

Sense perdre temps em vaig desplaçar fins allà on era. Afortunadament vaig trobar el malat en un moment de calma. Seia a terra amb els colzes sobre els genolls i el cap entre les mans. Els pocs mobles de l'habitació estaven capgirats, i pertot hi havia bocins de plats trencats. Us confesso que en aquell moment em va dominar la por. Però ja no podia fer-me enrere encara que ho volgués. M'hi vaig acostar, li vaig posar la mà damunt el cap i vaig fer una pregària en veu alta.

Quan vaig acabar, es va senyar i em va besar la mà.

—Khristos, aquí no estàs bé —li vaig dir—. Anem a cal teu oncle. No hi viu ningú i t'hi trobaràs millor i més tranquil. Segueix-me.

Es va aixecar en silenci.

—No vull que em vegi ningú —va dir amb calma—. Digueu a tothom que s'aparti del nostre camí.

Va obrir la porta i, tot i que no hi havia ningú fora, vaig cridar ben fort: Marxeu tots, aneu a casa vostra.

—No ha quedat ningú fora, Khristos. Anem.

—No puc veure la llum, pare. Em molesta.

El sol ja s'acostava a la posta i els darrers raigs penetraven dins l'habitació humil a través de la porta oberta. En Khristos va agafar la capa, se la va posar al cap, la va baixar fins a la cara i em va donar la mà. Jo davant, ell darrere, ens vam traslladar d'una casa a l'altra. Allà vaig restar una estona llarga al seu costat, el vaig intentar consolar com vaig poder, i me'n vaig anar quan ja s'havia fet de nit. Quan vaig obrir la porta per sortir, em va semblar veure homes armats en la foscor. Vaig tancar la porta. La clau era per fora. Vaig tancar amb clau i vaig partir.

La gent del poble em va envoltar de seguida demanant-me pel malalt. Els vaig dir que s'estava morint i els vaig pregar en nom de Déu Misericordiós que el deixessin morir en pau. Els infeliços no eren insensibles. Compadien amb tota l'ànima l'amic, el company. Però l'instint de conservació és superior al sentiment de la compassió, i la por desperta els instints de la bèstia al cor de l'ignorant...

En aquest punt ens van interrompre les senyores. La fresca vespertina les va fer fora del balcó.

—Encara esteu a les fosques —va exclamar la meva germana—. El pare Serafim us deu explicar alguna història interessant. ¿I no ens l'explicareu també a nosaltres per entretenir-nos?

I va ordenar a la criada que dugués llums.

—Com va acabar en Khristos? —va preguntar n'Andreas en veu baixa.

El capellà tancà els ulls i va moure la mà horitzontalment.

No ho vaig entendre, ni tampoc ja no volia saber què significava aquell gest. Va morir? El van matar?...

La criada va entrar amb espelmes enceses i vam canviar de conversa.

